Eduskunnan lakivaliokunnalle

Lakivaliokunta on pyytänyt allekirjoittaneelta kirjallista asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle vanhemmuuslaiksi (myöh. VanL) ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 132/2021 vp) sekä niihin liittyvästä lakialoitteesta (LA 13/2020 vp) laiksi isyyslain 44 §:n kumoamisesta. Esitän lausuntonani kunnioittaen seuraavan.

Siviilioikeuden historia on suurten kodifikaatioiden historiaa. Tähän kodifikaatioiden ketjuun kuuluvat Corpus Iuris Civilis (529 – 534), Ruotsi-Suomen vuoden 1734 laki, Ranskan yleinen siviililaki Code Civil (1804) ja Saksan yleinen siviililaki Bürgerliches Gesetzbuch (1900). Suuria kodifikaatioita yhdistää ajatus siitä, että sirpaleinen lainsäädäntö tulee koota yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, jota on helpompi soveltaa. Kodifikaatioiden laatimisessa pyrittiin usein kompromisseihin, kun erilaisia paikallisia lainsäädäntöratkaisuja piti yhteensovittaa toisiinsa siten, että lopputulos tyydytti kaikkia.

Vuoden 2016 isyyslain ja vuoden 2018 äitiyslain yhdistäminen on eräänlainen mikrokodifikaatio, jolla tavoitellaan vanhemmuutta koskevien oikeudellisten kysymysten ratkaisemista yhden ja saman lainsäädännön avulla. Tavoite on hyvä. Sovellettavien oikeusnormien lukumäärä vähenee huomattavasti ja kokonaiskuva vanhemmuuden määräytymisestä selkeytyy valitun lainsäädäntöratkaisun johdosta. Samalla normitulvaa voidaan hieman padota.

Hallituksen esitys on korostetusti lainsäädäntötekninen, jossa on vältetty suurien periaatemuutosten tekemistä olemassa oleviin lakeihin. Tässä mielessä lakiehdotusta voidaan hyvällä syyllä luonnehtia konservatiiviseksi. Se säilyttää keskeisessä asemassa isyyden ja äitiyden vanhemmuutta määrittävinä tekijöinä. Isät ja äidit ovat yhdenvertaisia vanhempina, minkä vuoksi vanhemmuuden yläkäsite sopii hyvin lain keskeiseksi sukupuolineutraaliksi kokoavaksi käsitteeksi.

Vanhemmuus voidaan ymmärtää monella eri tavalla ja siihen liittyy hyvin paljon tunnelatauksia, vastuita ja erilaisia tulkintoja. Puhtaasti juridiselta kannalta vanhemmuus on kuitenkin vain oikeudellinen konstruktio. Laki määrää sen, millä edellytyksillä jostakin henkilöstä voi tulla vanhempi ja samalla se määrittää sen, millä edellytyksillä vanhemmuus voidaan kumota. Näiden ratkaisujen johdosta joku saa tai joku menet-

tää vanhemman aseman ja sillä taas on oikeuden systeemirakenteessa suuria seurannaisvaikutuksia. Vanhemmuuteen liittyy huoltajuus, lapsen lakimääräinen edunvalvonta, velvollisuus huolehtia lapsen elatuksesta ja vihdoin elämänkaaren toisessa päässä lapsen oikeus periä vanhempansa. Nämä lapsen oikeudellista asemaa määrittävät oikeussäännöt ovat lainsäätäjän arvovalintoja. Se mikä on arvokasta, sitä pitää lailla edistää.

Vaikka vanhemmuuslakiehdotus on korostetusti lakitekninen ja konservatiivinen sen vuoksi, että ehdotuksen ratkaisut perustuvat suurelta osin sellaiseen lainsäädäntöön, jonka eduskunta on viime vuosikymmenellä hyväksynyt, ehdotuksessa on kuitenkin myös poikettu aikaisemmassa lainsäädännössä omaksutuista ratkaisuista. Perustellusti voidaan kysyä, muodostavatko nämä ehdotukseen sisäänkirjoitetut poikkeukset sellaisen äärirajan, jota ei voisi ylittää kodifikaation laatimisen yhteydessä. Jos käsitys vanhemmuudesta olisi radikaalisti muuttunut yhteiskunnassa, lainsäädännöllistä estettä sille, etteikö tätä muutosta olisi mahdollista ottaa huomioon mikrokodifikaatiota laadittaessa, ei ole. Kysymys on ennen muuta asenteesta. Perheoikeuden sisäisen jatkumon kannalta radikaalia tarvetta arvioida uudelleen vanhemmuuden merkitystä ei ole. Äidistä ei ole sitten roomalaisen oikeuden päivien ollut epäilyä, mater semper certa est. Se seikka, että se todetaan laissa ei siis ole uutuus. Ja tuskin muuten voisi ollakaan. Isyys puolestaan on aina ollut hieman hankalammin määrittyvä asia, syistä, jotka ovat kaikille tuttuja.

Varsinaiset muutokset aikaisempiin, nyt yhdistettäviin lakeihin, voidaan jakaa kahteen eri ryhmään. Niistä ensimmäiseen kuuluvat *arvovalintoihin perustuvat muutosehdotukset* ja toiseen *lakitekniset muutosehdotukset*. Oman käsitykseni mukaan arvovalintoihin perustuvia muutoksia ovat ainakin seuraavat muutosehdotukset:

1. Mahdollisuus vahvistaa isyys siinä tapauksessa, että äidille on annettu hedelmöityshoidoista annetussa laissa tarkoitettua hedelmöityshoitoa, vaikka äiti elääkin parisuhteessa naisen kanssa, joka on antanut suostumuksensa hedelmöityshoitoon (VanL 4.3 §).
2. Vanhemmuuden selvittäminen kuuden kuukauden kuluessa lapsen syntymästä niissä tapauksissa, joissa isyys on todettu avioliiton perusteella tai vanhemmuus on tunnustettu ennen lapsen syntymää (VanL 6.3 §).
3. Ennen lapsen syntymää annetun tunnustamislausuman peruuttamismahdollisuuden rajaaminen vain aikaan ennen lapsen syntymää (VanL 20.1 §). Lapsen

syntymän jälkeen sitä ennen annettua tunnustamislausumaa ei voida enää peruuttaa. Tämä on suuri muutos, koska se samalla merkitsee luopumista 30 vuorokauden pituisesta varoajasta.

4. Lapsen mielipiteen selvittäminen ja lapsen edun punnintakriteerien selkiyttäminen (VanL 63 §).
5. Isyyden kumoamista koskevan kanteen määräaikasäännöksen selkiyttäminen (VanL 50 §).

Tärkeimmät lakitekniset muutokset liittyvät tunnustamista koskevien asiakirjojen sähköiseen siirtämiseen Digi- ja väestötietovirastolle ja ennakkotunnustamisrekisterin perustamiseen. (VanL 19.5 §, 25 §, 67 §). Lakitekniset muutokset liittyvät hyvin kiinteästi siihen, että sellaista tunnustamislausumaa, joka on annettu ennen lapsen syntymää, ei voisi enää tulevaisuudessa peruuttaa 30 vuorokauden varoajan kumoamisen johdosta. Sinänsä nämä lakitekniset muutokset vaikuttavat harkituilta ja virtaviivaistaisivat nykyistä vanhemmuuden vahvistamismenettelyä. Huoleni liittyy vain siihen, kykeneekö Digi- ja väestötietovirasto hoitamaan sille uskottua tehtävää niin, että vanhemmuudesta tehtävät väestötietomerkinnät saadaan mahdollisimman nopeasti lapsen syntymän jälkeen merkittyä rekisteriin. Digi- ja väestötietovirasto on pahoin ruuhkautunut, eikä pikaista korjausta esimerkiksi edunvalvontaan liittyvien asioiden ja etu- ja sukunimiä koskevien nimiasioiden käsittelyssä ole tiedossa. Maistraatit ottivat digiloikan taaksepäin ja muuttuivat Digi- ja väestötietovirastoksi.

Hallituksen esitys vanhemmuuslaiksi on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2023. Tämä merkitsee sitä, että esitykseen sisältyvällä säännöksellä lapsen perintöoikeudesta eräissä tapauksissa tulisi olemaan merkitystä vain, jos kanne ennen 31.1.2012 syntyneen lapsen oikeudesta perintöön olisi vireillä mahdollisesti jossakin hovioikeudessa tai korkeimmassa oikeudessa vanhemmuuslain voimaan tullessa (VanL 75 §). Perintöoikeus vanhentuu yleisessä kymmenen vuoden vanhentumisajassa, joten jos perittävä on kuollut 1.1.2013, eikä isyyttä ole vahvistettu ennen 1.1.2023, perintöoikeus on lain voimaan tullessa vanhentunut (PK 16:1).

Tässä lausunnossa kiinnitän lakivaliokunnan huomiota edellä kohdissa 1 – 5 esille nostamiini muutosehdotuksiin hieman tarkemmin.

Ad 1. Mahdollisuus vahvistaa naisparille hedelmöityshoidon tuloksena syntyneelle lapselle isä, on tervetullut muutos äitiyslaissa omaksuttuun kielteiseen ratkaisuun verrattuna. Monilla miehillä on isän status, vaikka he eivät asu yhdessä lapsen äidin kanssa. Isän oikeudellinen status voi perustua siihen, että isä on aikoinaan elänyt lapsen äidin kanssa avioliitossa ja lapsi on siinä avioliitossa syntynyt, mies on voinut tunnustaa avoliitossa tai avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen, miehen isyys on voitu vahvistaa oikeudenkäynnissä tai mies on suostunut isyyden vahvistamiseen luovuttaessaan siittiöitä hedelmöityshoitoa varten.

Isyys ei siis edellytä yhteistä kotia ja asuntoa lapsen äidin kanssa. Tosin hallituksen ehdotuksessa aviomiehen ja äidin erillään asumiselle annetaan oikeudellista merkitystä, mikäli kantaja on asunut yhdessä lapsen synnyttäneen äidin kanssa lapsen syntymän aikaan (VanL 48.2 §). Yhdessä asuminen antaa sosiaaliselle isälle oikeuden nostaa kanne äidin aviomiehen tai tunnustamisen perusteella vahvistetun vanhemmuuden kumoamiseksi.

Hallituksen esitys vanhemmuuslaiksi rakentuu ajatukselle siitä, että lapsella voi olla vain kaksi oikeudellista vanhempaa. Naisparille syntyneelle lapselle, jolle voidaan vahvistaa isyys, ei voida isän ja synnyttäjä-äidin lisäksi vahvistaa kolmatta vanhempaa, myötä-äitiä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö naisparin toisesta osapuolesta voisi tulla lapsen sosiaalista äitiä. Sosiaalisella vanhemmalla tarkoitetaan henkilöä, joka kuuluu lapsen turvaverkkoon olematta juridisesti isä tai äiti. Sosiaalinen vanhempi voi olla lapsen kannalta hyvin tärkeä henkilö, jopa juridista vanhempaa tärkeämpi ainakin silloin, kun juridista vanhemmuutta ei ole lainkaan ollut mahdollista vahvistaa ja vanhemmuuden selvittäminen on ollut pakko keskeyttää (VanL 14 §).

Ad 2. Lastenvalvoja on velvollinen hallituksen esityksen mukaan selvittämään vanhemmuuden, jos isyys perustuu siihen, että mies on todettu lapsen isäksi avioliiton perusteella tai vanhemmuus vahvistettu ennakkotunnustamisen perusteella (VanL 6.3 §). Näistä kriteereistä ensimmäinen eli isyyden toteaminen avioliiton perusteella on niin vahva olettama, että sen perusteella isäksi merkitään sellainenkin aviomies, joka ei ole vuoteen käynyt aviovuoteessaan Suomessa, vaan on ollut lähetettynä työntekijänä ulkomailla. Vaikka avioeroa koskeva asia onkin Suomessa

hyvin yksinkertainen hoitaa, se on voinut jäädä puolitiehen. Avioeroa koskeva asia voi olla lapsen syntyessä vireillä, mutta se ei riitä kumoamaan isyysolettamaa.

Äidin uusi seurustelukumppani ei voi saada selvitysprosessia kuitenkaan vireille siten, että hän esittää suoraan vanhemmuuden selvittämistä koskevan pyynnön lastenvalvojalle. Vastaava rajoitus koskee niitä tilanteita, joissa vanhemmuus on vahvistettu etukäteistunnustamisen perusteella. Lakiehdotus lähtee siitä, että lapsen synnyttäneen äidin ja lapsen toisen vanhemman on pyydettävä yhdessä lastenvalvojalta vanhemmuuden selvittämistä ennen kuin kuusi kuukautta on kulunut lapsen syntymästä tai yhdessä hyväksyvät sen, että vanhemmuus selvitetään toisen henkilön tunnustettua tai ilmoitettua aikovansa tunnustaa lapsen ehdotuksen 18 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla. Äidin uusi seurustelukumppani ja todennäköinen vanhempi voi käynnistää selvittämisprosessin joko tunnustamalla lapsen tai ilmoittamalla sitä koskevasta aikomuksestaan lastenvalvojalle. Tämä turvaa riittävällä tavalla mahdollisen oikean vanhemman oikeudet.

Tilanne, jossa on olemassa vahvistettu vanhemmuus ja samanaikaisesti perusteltu epäily siitä, että vahvistettu vanhemmuus ei vastaa tosiasioita, on konfliktiherkkä. Kysymys on nimenomaan aikuisten välisestä konfliktista. Se ei välttämättä ole niin vakava silloin, kun isyys on todettu avioliiton perusteella, kun tuolloin on ilmeistä, että avioliitto kuitenkin tulee purkautumaan. Todennäköisempää on, että hankalammat tilanteet ovat niitä, joissa lapsen on voinut siittää vakiintuneen parisuhteen aikana jokin muu kandidaatti kuin lapsen etukäteen tunnustanut henkilö. Näitä ihmissuhdehankaluuksia ei voi kuitenkaan ratkaista vanhemmuuslain säännöksillä. Niiden kanssa vain pitää elää.

Ad 3. Tunnustamisen peruuttamissäännöstö lapsen syntymän jälkeen on ollut merkittävä hidaste sille, että etukäteen tunnustetun lapsen vanhempien tietoja ei ole voitu merkitä täydellisinä väestötietojärjestelmään lapsen syntymän jälkeen. Viive on ollut merkittävä, sillä se on koskenut kaikkia niitä lapsia, jotka on tunnustettu etukäteen ennen lapsen syntymää. Todellista mittavaa tarvetta katumissäännölle ei ole ollut. Tunnustaminen on peruttu lapsen syntymän jälkeen vain 0.1 %:ssa kaikista etukäteistunnustamisista.

Hallituksen esityksen mukaan on mahdollista tilanne, jossa tulevaisuudessakin alle 20 henkilöä haluaa ryhtyä toimiin etukäteistunnustamisen perusteella vahvistetun vanhemmuuden kumoamiseksi. Tällaisella henkilöllä on mahdollisuus yhdessä toisen vanhemman kanssa pyytää kuuden kuukauden kuluessa lastenvalvojalta vanhemmuuden selvittämistä. Vanhempi ei siis jää vaille oikeussuojaa, vaikka hän ei enää entisellä tavalla voisikaan peruuttaa lapsen syntymän jälkeen ennen lapsen syntymää antamaansa tunnustamislausumaa. Jos vanhemmuuden selvittämisen yhteydessä ilmenee, että tunnustaja ei voi olla lapsen vanhempi, vanhemmuus voidaan kumota kahdellakin eri tavalla. Joko niin, että oikea vanhempi tunnustaa lapsen ja lapsen juridiset vanhemmat hyväksyvät tunnustamisen. Tällainen kumoava tunnustaminen on yksinkertainen keino päästä aineelliseen totuuteen asiassa. Ja jos tämä keino ei toimi, viime kädessä vanhemmalla on oikeus nostaa kanne ja vaatia vanhemmuuden kumoamista.

Jos etukäteistunnustamisen peruuttamista koskeva 30 päivän -sääntö lapsen syntymän jälkeen kumotaan hallituksen esittämällä tavalla, se ei merkitse sitä, että se johtaisi pysyvään väärään vanhemmuuteen. Mahdollinen alkuperäinen virheellinen vanhemmuus on mahdollista korjata vastaamaan aineellista totuutta. Toimintapolku on vain toinen kuin voimassa olevassa laissa. Kun peruuttamismahdollisuuden kumoamiseen toisaalta liittyy merkittäviä hallinnollisia etuja, niin sen kumoamista on pidettävä hyvänä lainsäädäntöratkaisuna.

Ad 4. Aikaisemmassa lainsäädännössä ei ole ollut selkeää erillissäännöstä siitä, miten lapsen etua on arvioitava vanhemmuuden vahvistamista koskevassa asiassa. Nyt tämä aukko on lainsäädännössä tarkoitus kuroa umpeen (VanL 63 §). Lapsen mielipiteen selvittäminen ja lapsen edun punnintakriteerien selkiyttäminen on pitkä askel eteenpäin, vaikka sillä ei ole merkitystä niissä tapauksissa, joissa vanhemmuus perustuu olettamaan tai ennen lapsen syntymää annettuun tunnustamislausumaan.

Säännöksen varsinainen soveltamisala koskee niitä tilanteita, joissa ryhdytään vanhemmuuden kumoamiseen tai vahvistamiseen lapsen syntymän jälkeen. Vanhemmuuden kumoamista koskevan lakiehdotuksen mukaan alle 15-vuotiaalle tai sellaisella 15 vuotta täyttäneelle lapselle, joka ei mielenterveyden häiriön, kehitys-

vammaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene ymmärtämään asian merkitystä, voidaan kuitenkin määrätä edunvalvoja lapsen kanneoikeuden käyttämistä varten, jos siihen on lapsen edun kannalta erittäin painava syy (VanL 48.1 §). Kun lapsen etua arvioidaan, on lapsen omat toivomukset ja mielipide selvitettävä sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja ottaen huomioon lapsen kehitystaso. Lapselle on selostettava mielipiteen selvittämisen tarkoitus ja selvittämiseen liittyvä menettely (VanL 63.1 §). Lapsen mielipide ei kuitenkaan ole selvitettynäkään sillä tavoin tuomioistuinta sitova, että se olisi asetettava aina päätöksenteon perustaksi. Lapsesta ei saa tehdä tuomaria omassa asiassaan.

Ehdotettu säännös on saanut innoituksensa korkeimman oikeuden tuoreesta ratkaisusta, jossa oli kysymys lapselle määrättävästä edunvalvojasta isyyden kumoamista koskevaa oikeudenkäyntiä varten. Ratkaisun otsikko ja sovelletut oikeusohjeet kuuluvat seuraavasti:

> **KKO 2021:41**: Lapsen henkilökohtainen kuuleminen oli tarpeen hänen etunsa arvioimiseksi asiassa, joka koski edunvalvojan määräämistä isyyden kumoamiskanteen nostamista varten. Kuuleminen voitiin toteuttaa noudattaen, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 15 a §:ssä säädetään.
>
> A oli tunnustamisen perusteella vahvistettu lapsen isäksi. Oikeudenkäynnin aikana oli selvinnyt, että lapsen biologinen isä oli todennäköisesti B. Lapsi ja B olivat alkaneet pitää yhteyttä ja tavata säännöllisesti, ja kuultaessa lapsi ilmoitti pitävänsä B:tä isänään. Samaan aikaan lapsen ja A:n välinen yhteydenpito oli kokonaan päättynyt. Edunvalvojan määräämiseen katsottiin olevan lapsen edun kannalta erittäin painava syy, ja hakemus hyväksyttiin.
>
> IsyysL 42 § 1 mom
> YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 12 art
> IhmisoikeusSop 8 art
> L lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 15 a §

Esimerkki on tässä yhteydessä aiheellinen senkin vuoksi, että sillä oikeuskäytännöllä, joka on syntynyt aikaisempien isyyslakien ja äitiyslain soveltamisen johdosta, tulee olemaan suuri merkitys myös vanhemmuuslain säännösten tulkinnassa erityisesti silloin, kun vanhemmuuslakiin on vain kodifioitu aikaisemman lain säännökset sellaisenaan. Vanhalla prejudikatuurilla on uutta vanhemmuuslakia tukeva

funktio. Korkeimman oikeuden lakiviittaukset ovat myös ratkaisussa KKO 2021:41 huomionarvoisia, aniharvoin oikeudelliset kysymykset ratkeavat vain yhden pykälän varassa. Tässäkin tapauksessa sovellettavina säännöksinä ovat olleet muun muassa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artikla ja Ihmisoikeussopimuksen 8 artikla. Näihin Suomea sitoviin kansainvälisiin velvoitteisiin on hallituksen esityksessä asianmukaisesti viitattu ja arvioitu esityksen sisältämien ehdotusten suhdetta niihin.

Ad 5. Vanhemmuuslakia koskevassa hallituksen esityksessä on pyritty selkiyttämään isyyden ja vanhemmuuden kumoamista koskevan kanteen määräaikasäännöstä (VanL 50 §). Vanhemmuuden kumoaminen on mahdollista kanteella, jos se perustuu tunnustamiseen. Isyyden kumoaminen on mahdollista kanteella, jos se perustuu isyysolettaman soveltamiseen. Vanhemmuutta ei kanteen johdosta voida kumota, jos vanhemmuus perustuu tuomioistuimen tekemään ratkaisuun. Jos tuomioistuimen ratkaisua rasittaa virhe, tuomioistuimen ratkaisu voidaan purkaa.

Vuonna 2011 ilmestyneessä Arviomuistiossa isyyslain uudistamistarpeista (Oikeusministeriö. Selvityksiä ja ohjeita 37/2011, s. 31) on nostettu esille kysymys siitä, onko tarkoituksenmukaista se, että tunnustamiseen ja olettamaan perustuva isyys voidaan kumota kanteella ja tuomioistuimen vahvistama isyys vain soveltamalla tuomion purkua koskevia säännöksiä. Muistiossa tästä on lausuttu seuraavaa:

> ”Jos isyys on vahvistettu oikeudenkäynnissä, isyyttä ei voida kumota isyyden kumoamiskanteesta, vaan on turvauduttava oikeudenkäymiskaaren 31 luvussa säädettyihin ylimääräisiin muutoksenhakukeinoihin. Käytännössä tulee kysymykseen tuomionpurun hakeminen sillä perusteella, että on saatu uusi todiste, jota ei aikaisemmassa oikeudenkäynnissä ole voitu esittää. Oikeussuojan antaminen tuomionpurun kautta johtaa siihen, että osapuolet ovat eri asemassa kuin riitautettaessa muulla tavoin todettu tai vahvistettu isyys. Lapsen mahdollisuus vaatia tuomion purkua on sidottu määräaikaan. Sitä vastoin isyyden kumoamiskanteen lapsi voi nostaa määräajoista riippumatta. Miehen ja äidin osalta tilanne on eräällä tavoin päinvastainen: he voivat esittää vaatimuksen tuomion purkamisesta viiden vuoden sisällä tuomion antamisesta, kun taas isyyden kumoamista heidän olisi vaadittava kahden vuoden kuluessa lapsen syntymästä. Toisaalta tuomion purkaminen on mahdollista vain, jos todistetta, johon vedotaan, ei ole aikaisemmassa oikeudenkäynnissä

> voitu esittää. Kun vaaditaan isyyden kumoamista, on sitä vastoin merkityksetöntä, mistä seikasta virhe johtui. Voidaan kysyä, onko näille eroille olemassa perusteita. Lapsi- ja henkilöoikeudelliselta kannalta katsottuna virhe tulisi voida korjata samoin edellytyksin siitä riippumatta, millaisessa menettelyssä virhe syntyi. Sen vuoksi olisi perusteltua harkita, onko tarkoituksenmukaista, että isyyskysymyksen tultua ratkaistuksi tuomioistuimen päätöksellä sen oikaisemiseen sovelletaan päätöksen purkamista koskevia säännöksiä eikä yleisiä isyyden riitauttamista koskevia säännöksiä".

Vuoden 2011 Arviomuistiossa ei ole otettu kantaa siihen, voisiko lainsäätäjä laajentaa isyyden tai vanhemmuuden kumoamista koskevan kanteen soveltamisalaa niin, että se kattaisi myös sellaiset vanhemmuutta tai isyyttä koskevat tuomioistuinratkaisut, jotka ovat tulleet lainvoimaisiksi vanhemmuuslain tullessa voimaan. Sellainen lainsäädäntöratkaisu ei varmasti ole perustuslain mukaan mahdollinen, jolla lainsäätäjä suoraan kumoaa tuomioistuimen antaman päätöksen, mutta voiko sellainen lainsäädäntöratkaisu olla mahdollinen, jossa asianosainen saisi oikeuden lainvoiman saaneen ratkaisun jälkeen rajoituksetta hakea aikaisemman isyysratkaisun purkamista korkeimmalta oikeudelta ja jos korkein oikeus hyväksyisi purkuhakemuksen, sen jälkeen nostaa uuden kumoamiskanteen, jossa hän vaatii isyyden tai vanhemmuuden kumoamista. Tällainen lainsäädäntöratkaisu edellyttäisi osittaista luopumista oikeusvoimaa koskevasta opista, jonka mukaan asiaa, joka on oikeusvoimaisesti ratkaistu, ei voi uudelleen enää saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tästä poikkeuksen tekevät vain ylimääräiset muutoksenhakukeinot kuten purku.

Vallan kolmijako-opin näkökulmasta arvioituna sellaisessa lainsäädäntömallissa, jossa laki sallisi rajoituksetta kanteen nostamisen asiassa, joka on oikeusvoimaisesti ratkaistu, lainsäätäjä astuisi tuomioistuimen tontille. Purkumahdollisuus voisi koskea vain sellaisia vanhemmuutta koskevia ratkaisuja, jotka on tehty vanhemmuuslain voimaantulon jälkeen. Vanhoihin isyyttä koskeviin ja lainvoiman saaneisiin tuomioihin ei ole mahdollista päästä kiinni edes purkuinstituution avulla muussa laajuudessa kuin missä sen nykyisin voimassa oleva laki sallii.

Isyyden ja vanhemmuuden kumoamista koskevan kanteen määräaika tulee epäilemättä olemaan yksi niistä asioista, joista ehdotuksen eduskuntakäsittelyn aikana tullaan käyttämään eniten puheenvuoroja. Syitä tähän on lukuisia. Ensimmäinen syy ei liity kuitenkaan määräaikaan sinänsä, vaan se liittyy *biologisen ja sosiaalisen*

vanhemmuuden väliseen eroon. Vaikka vanhemmuutta koskeva lainsäädäntö perustuukin hyvin pitkälle biologisen vanhemmuuden ensisijaisuuteen, ehdotetussa laissa (ja aikaisemmin voimassa olleissa laeissa) on ja on ollut paljon säännöksiä, joiden mukaan henkilö voi saada vanhemman statuksen, vaikka hänen ja lapsen välillä ei ole biologista suhdetta. Erityisesti tämä koskee hedelmöityshoitoihin perustuvaa vanhemmuutta, mutta se voi perustua myös luomumenetelmällä alkuunsa saaneen lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Asiasta on erityissäännös lakiehdotuksen 48 §:n 3 momentissa. Sen mukaan

> ”Jos aviomies tai lapsen tunnustanut on saanut tietää seikoista, joiden perusteella hänellä on ollut aihetta epäillä, että lapsi ei ole saanut alkuaan hänen siittiöistään taikka 4 §:n 3 momentissa tai 5 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla ja tarkoitetuissa olosuhteissa ja jos hän tästä huolimatta on lapsen syntymän jälkeen kirjallisesti ilmoittanut, että lapsi on hänen, ei hänellä ole oikeutta nostaa kannetta. Lapsen synnyttäneellä äidillä ei ole oikeutta nostaa kannetta, jos hän on kirjallisesti hyväksynyt ilmoituksen”.

Tämä säännös tarkoittaa sitä, että aviomies tai ennakkotunnustamislausuman antanut henkilö voi hyväksyä sen, että lapsi on muun miehen siittämä kuin hänen itsensä ja luopua mahdollisuudestaan isyyden tai vanhemmuuden kumoamista koskevan kanteen nostamiseen. Hyväksymiselle voi olla lukuisia syitä. Mies voi olla itse hedelmätön ja kykenemätön saamaan lasta, mutta haluaa lapsiperheen. Nainen voi elää polyamorisessa suhteessa useamman miehen kanssa, joista yksi on hänen aviomiehensä. Olipa syy mikä tahansa, vanhemmaksi voi valikoitua henkilö, jolla ei ole lainkaan biologista sidettä lapseen ja laki suojaa tällaista sosiaalista vanhemmuutta yhtä tehokkaasti kuin biologista vanhemmuuttakin. Näin on ollut jo vuoden 1957 aviollisesta syntyperästä annetun lain mukaan, näin oli vuoden 1975 isyyslain mukaan, niin on ollut myös vuoden 2016 isyyslain mukaan ja niin tulee myös olemaan, jos hallituksen esitys vanhemmuuslaiksi hyväksytään tältä osin eduskunnassa.

Vaikka mies ei nimenomaisesti hyväksyisikään sitä, että hän vaimonsa synnyttämä lapsi ei ole hänen siittämänsä, lapsi voi siitä huolimatta olla muun kuin aviomiehen tai ennakkotunnustamistahdonilmaisun antaneen henkilön siittämä. Tarkkoja tilastotietoja siitä, kuinka usein avioliitossa syntyneen lapsen isä saisi poissuljennan, jos biologista isyyttä ryhdyttäisiin tutkimaan, ei ole. Joka tapauksessa niitä on ja

niitä tilanteita varten sisältyy hallituksen esitykseen säännökset vanhemmuuden kumoamisesta.

Isyyden ja vanhemmuuden kumoamista koskevan kanteen määräaika on hallituksen esityksen mukaan kaksi vuotta. Se on lyhyt aika. Hallituksen esitys perustuu kuitenkin huolelliseen punnintaan siitä, onko kahden vuoden määräaikasäännös sopusoinnussa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan kanssa (ks. erityisesti kohta 2.8. Isyyden ja äitiyden kumoaminen tuomioistuimessa). Se täyttää ihmisoikeussopimuksen asettamat ankarat vaatimukset.

Sitä paitsi ehdotuksen 48 §:ssä itse asiassa on *kaksi määräaikaa*, kaksi vuotta (VanL 50.1 §) ja yksi vuosi (VanL 50.2 §). Ehdotettua säännöstä onkin luettava kokonaisuutena. Kahden kalenterivuoden määräajan umpeenkulumisen jälkeen kanne voidaan vielä tutkia, jos kantajalla on ollut laillinen este tai hän näyttää muun painavan syyn, jonka vuoksi kannetta ei ole aikaisemmin nostettu. Kanne on kuitenkin jätettävä tutkimatta, jos sitä ei ole nostettu vuoden kuluessa siitä, kun syy kanteen nostamatta jättämiselle oli poistunut.

Vuoden 1957 laissa aviollisesta syntyperästä isyyden kumoamisen kanneaika oli kolme vuotta. Ennen aviollista syntyperää koskeneen lain säätämistä Suomessa vallitsi käsitys, jonka mukaan isyyden kumoamista koskevalle kanteelle ei ollut Suomen oikeuden mukaan lainkaan määräaikaa. Määräaikaan sidottua isyyden kumoamista koskevaa kannetta perusteltiin lain esitöissä seuraavasti (1957 vuoden valtiopäivät, Esitys n:o 29).

> ”Olettamusta siitä, ketä on pidettävä lapsen isänä, ei voida säätää ehdottomaksi, vaan tulee olla mahdollista saada se tietyin edellytyksin kumotuksi. Tällöin nousee lähinnä kysymys, kenellä on oleva oikeus vaatia todettavaksi, ettei lapsi ole aviolapsi, vaikkakin yleiset edellytykset sellaista käsitystä tukevat, sekä missä järjestyksessä tuollainen on tehtävä.
>
> Suomen voimassa olevan oikeuden mukaan lienee jokaisella jonka oikeutta asia koskee, valta määräajoista riippumatta vaatia todettavaksi, ettei lapsi ole aviolapsi. Tuollaista kantaa vastaan, joka poikkeaa useiden muiden maiden oikeudesta, voidaan kuitenkin tehdä painavia muistutuksia. On näet huomattava, että mahdollisuus mainitunlaisen vaatimuksen tekemiseen kenen puolelta tahansa ja kuinka pitkän ajan kuluttua hyvänsä saattaa aiheuttaa suurta epävarmuutta perheoikeudellisissa suhteissa, ja jo

> kanteen vireille paneminen voi synnyttää kärsimyksiä puolisoille ja lapselle sekä johtaa perhe-elämän rikkoutumiseen.
>
> Suhteellisen lyhyitten määräaikojen säätäminen miehelle ja hänen oikeudenomistajilleen oletetun isyyden kumoamista tarkoittavan kanteen nostamista varten voi kuitenkin, jos määräajat tehdään ehdottomiksi, tuntua arveluttavalta etenkin silloin, kun sellaisia ei ole aikaisemmin lainkaan ollut. Lisäksi on huomattava, että lapsen syntyperää koskevan antropologisen tutkimuksen tulos usein suuresti riippuu lapsen iästä tutkimuksen toimittamisen aikaan. Monet periytyvät ominaisuudet näet kehittyvät vasta vähitellen. Jos lapsi on vuotta nuorempi, ovat mahdollisuudet tuloksen saamiseen verraten pienet. Ne lisääntyvät jonkin verran lapsen kasvaessa, mutta yleensä saavutetaan tutkimuksella suhteellinen varmuus vasta sitten kun lapsi on täysikasvuinen tai ainakin lähes täysikasvuinen."

Vuoden 1975 isyyslain mukaan varsinainen kanneaika oli pidempi, viisi vuotta. Kanneajan pidentämistä kolmesta vuodesta viiteen vuoteen perusteltiin lain esitöissä nimenomaan viittaamalla siihen, että "monigeenisiin ominaisuuksiin perustuva periytyviä ominaisuuksia koskevan tutkimuksen toimittaminen (oikeusantropologinen tutkimus) on mahdollista vasta lapsen täytettyä 3 vuotta" (HE 90/ 1974, s. 31) Senkin jälkeen kanne oli mahdollista nostaa, jos kannetta ei ollut mahdollista laillisen esteen johdosta nostaa määräajassa tai sen nostamiselle oli muu, erittäin painava syy. Säännös asiasta kuului seuraavasti:

> Isyyslaki (700/1975) 35§
> Kanneoikeus.
>
> Isyyden kumoamista koskevan kanteen voi nostaa aviomies, äiti tai lapsi. Aviomiehen ja äidin on pantava kanne vireille *viiden vuoden kuluessa* lapsen syntymästä. Jos aviomiehellä tai äidillä on ollut laillinen este tai hän näyttää muun erittäin painavan syyn, minkä vuoksi kannetta ei ole aikaisemmin nostettu, voi hän panna kanteen vireille 2 momentissa säädetyn määräajan kuluttuakin. Aviomiehellä ei ole oikeutta nostaa kannetta, jos hän, saatuaan tietää toisen maanneen äidin lapsen siittämisaikana, on lapsen syntymän jälkeen kirjallisesti selittänyt lapsen omakseen.

Muissa Pohjoismaissa määräaikasääntely poikkeaa Suomessa omaksutusta ratkaisusta. Hallituksen esityksestä ilmenee, että Ruotsissa säännönmukaisista kannemääräajoista luovuttiin jo 1970-luvulla, Norjassa vastaava ratkaisu tehtiin vuonna 2016,

Tanskassa osa kumoamiskanteista ei ole lainkaan määräaikaan sidottuja, Islannissa kannemääräajoista luovuttiin vuonna 2003. Sen jälkeen kun määräajoista on muissa Pohjoismaissa luovuttu, on kuitenkin niissä harkittu määräaikojen palauttamista takaisin lakiin. Suomessa hyvin usein perhelainsäädännössä tehdyt lainsäädäntöratkaisut ovat seuranneet muissa Pohjoismaissa omaksuttuja ratkaisuja. Mitään oikeudellista velvollisuutta tällaiseen lainsäädännön harmonisointiin ei kuitenkaan ole. Ratkaisu, jonka mukaan vanhemmuuden kumoamista koskeva kanne on määräaikaan sidottu, on täysin mahdollinen.

Kokonaan eri asia on, oliko vuoden 1975 isyyslain alkuperäisen viiden vuoden määräaikasäännöksen lyhentämiselle aikanaan kahden vuoden mittaiseksi hyviä perusteita. Määräajan lyhentäminen tapahtui samassa yhteydessä, kun säädettiin laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta. Määräajan lyhentämistä perusteltiin vuoden 2004 hallituksen esityksessä seuraavasti:

> ”Isyyden kumoamista koskeva kanne on isyyslain 35 §:n 2 momentin mukaan pantava vireille viiden vuoden kuluessa lapsen syntymästä silloin, kun kantajana on aviomies tai lapsen äiti. Viiden vuoden kanneaika otettiin lakiin, koska oikeusantropologisia tutkimuksia ei ollut luotettavuusongelmien vuoksi mahdollista tehdä ennen kuin lapsi oli täyttänyt kolme vuotta. Oikeusantropologisten tutkimusten jäätyä pois käytöstä viiden vuoden kanneaika on tarpeettoman pitkä. Perheen ja lapsen kannalta on hyvä saada nopeammin varmuus siitä, tuleeko äiti tai mies riitauttamaan lapsen syntyperän. Sen vuoksi ehdotetaan, että kanneaika lyhennetään kahteen vuoteen. Vastaava muutos ehdotetaan tehtäväksi myös isyyslain 42 §:n 1 momenttiin, joka koskee määräaikaa, jonka kuluessa isyytensä tunnustaneen miehen ja lapsen äiti on nostettava isyyden kumoamista koskeva kanne. Samalla tavoin kuin nykyisinkin lapsi voisi itse nostaa isyyden kumoamiskanteen määräajoista riippumatta”(HE 56/2004, s. 12. Laki isyyslain muuttamisesta 379/2005).

Viiden vuoden kanneaikaa pidettiin ensinnäkin ”tarpeettoman pitkänä”. Ja toiseksi perusteeksi esitettiin ajatus siitä, että ”perheen ja lapsen kannalta on hyvä saada nopeammin varmuus siitä, tuleeko äiti tai mies riitauttamaan lapsen syntyperän”. Oikeusgeneettiset tutkimusmenetelmät olivat vuoden 1975 jälkeen kehittyneet huomattavasti, joten määräajan lyhentämistä koskeva muutos oli tavallaan heijastusmuutos lääketieteen edistymisestä. Tänä päivänä voidaan jälkiviisaina kysyä, oliko muutos aivan välttämätön ja oliko sen tueksi esitetyt argumentit niin painavia, että lainsäätäjällä ei ollut muuta mahdollisuutta toimia kuin ehdottaa viiden

vuoden määräaikaa lyhennettäväksi. Harkinta-ajallakin on oma merkityksensä vanhemmuutta koskevassa lainsäädännössä.

Määräajan lyhentäminen viidestä vuodesta kahteen vuoteen korosti perhettä sosiaalisena yksikkönä ja antoi kuitenkin tilaa myös perinnöllisyyttä koskeville argumenteille, jos niihin turvauduttiin riittävän nopeasti. Tätä argumenttia ei riitautettu säädettäessä vuoden 2016 isyyslakia, sillä siihen tuo kahden vuoden määräaika siirtyi isyyslain muutoksesta, joka tuli voimaan 1.10.2005. Jos nyt palattaisiin takaisin alkuperäiseen viiden vuoden määräaikaan, se toisi vanhemmuuslain isyyden kumoamista koskevan kanteen soveltamisalaan viisi ikäluokkaa lapsia eli hieman alle 250 000 lasta. Luku kuulostaa hurjalta, mutta vielä hurjempi se olisi, jos kanteen määräajoista kokonaan luovuttaisiin. Silloin potentiaalisina vastaajina isyyden ja vanhemmuuden kumoamista koskevissa kanteissa olisi huomattava osa niistä henkilöistä, joilla on lapsi tai lapsia.

Lakivaliokunta on pyytänyt lausumaan kirjallisesti myös lakialoitteesta LA 13/2020 vp, jossa ehdotetaan vuoden 2016 isyyslain 44 §:n kumoamista ja siirtymistä järjestelmään, jonka mukaan isyyden kumoamista koskevasta määräaikasääntelystä tulisi kokonaan luopua. Säädettävän vanhemmuuslain kannalta määräajasta luopuminen tulisi siten koskemaan paitsi niitä tilanteita, joissa vanhemmuus on vahvistettu tunnustamisen perusteella sekä niitä tilanteita, joissa vanhemmuus perustuu olettamasäännöksen soveltamiseen. Siirtyminen järjestelmään, jossa ei olisi mitään määräaikaa kanteen nostamiselle, ei kuitenkaan avaisi tietä sille, että kanteita olisi mahdollisuus nostaa uudelleen sellaisessa tilanteessa, jossa vanhemmuus on ratkaistu tuomioistuimen päätöksellä.

> Oikeustila tässä suhteessa on toinen Norjassa, jossa lapsilainsäädäntöön sisällytetyn erityissäännöksen nojalla on mahdollista vastoin oikeudenkäymiskaaren normaaleja rajoituksia avata uudelleen aikaisemmin ratkaistu tuomio isyyttä koskevassa asiassa. Tähän liittyvästä mahdollisuudesta kertoo keväällä 2021 isyysasiassa annettu ratkaisu. Vanha Norjan korkeimman oikeuden isyysasiassa antama ratkaisu oli peräisin vuodelta 1980, jossa korkein oikeus äänestyksen jälkeen (3-2) katsoi, että A oli lapsen C isä, vaikka äidin raskaus olikin kestänyt poikkeuksellisen kauan, lähes 10 kuukautta. Lapsen isä eli A sai jutun vireille, kun Norjan korkein oikeus katsoi huhtikuussa 2021, että 40 vuotta vanha isyysasia on ratkaistava uudelleen uuden näytön esittämisen vuoksi ja velvoitti osapuolet antamaan asiassa DNA näytön. Näyttö osoitti, että A oli 99,9999

> %:n varmuudella C:n isä. A velvoitettiin korkeimmassa oikeudessa maksamaan 46 vuotta vanhalle tyttärelleen oikeudenkäyntikuluja 12.656 kruunua.

Norjan lainsäädäntöön sisältyvä mahdollisuus käsitellä uudelleen isyysasiassa annettu tuomio, joka on saanut lainvoiman ja oikeusvoiman, osoittaa sitä, että vakiintuneetkaan opit eivät ole kiveen hakattuja, jos niiden uudelleen arviointiin on tarvetta. Suomessa tämä tuskin olisi matalan lainsäädäntökynnyksen ratkaisu. Nykyisin lainvoiman saaneen tuomion purkamista siviiliasiassa koskee oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 7 §:

> ”Lainvoiman saanut tuomio riita-asiassa voidaan purkaa:
>
> 1) jos oikeuden jäsen tai virkamies taikka asianosaisen edustaja tai avustaja on jutun yhteydessä syyllistynyt rikolliseen menettelyyn, jonka voidaan otaksua vaikuttaneen jutun lopputulokseen;
>
> 2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tieten sisällöltään totuudenvastainen taikka jos todistaja tai asiantuntija on tahallaan antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen; (12.6.2015/732)
>
> 3) jos vedotaan seikkaan tai todisteeseen, jota ei aikaisemmin ole esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut toiseen lopputulokseen; tai
>
> 4) jos tuomio perustuu ilmeisesti väärään lain soveltamiseen.
>
> Tuomiota älköön purettako 1 momentin 3 kohdassa mainitusta syytä, ellei asianosainen saata todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota puheena olevaan seikkaan tai todisteeseen siinä oikeudessa, joka tuomion on antanut, tai hakemalla muutosta tuomioon taikka että hän muutoin on pätevästä syystä ollut siihen vetoamatta”.
>
> Purkuhakemus on määräaikaan sidottu. Oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 10 §:n 2 momentin mukaan ”riita-asiassa annetun tuomion purkamista älköön haettako sen jälkeen kun viisi vuotta on kulunut siitä, kun tuomio sai lainvoiman, ellei hakemuksen tueksi esitetä erittäin painavia syitä”.

Jos vanhemmuuslain säätämisen yhteydessä haluttaisiin avata mahdollisuus puuttua aikaisemmin ratkaistuihin isyystuomioihin, se voisi olla mahdollista vain, jos purkuha-

kemuksen määräaikasäännöstä muutettaisiin siten, että muutettu oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 10 §:n 2 momentti kuuluisi seuraavasti: Riita-asiassa annetun tuomion purkamista älköön haettako sen jälkeen kun viisi vuotta on kulunut siitä, kun tuomio sai lainvoiman, ellei hakemuksen tueksi esitetä erittäin painavia syitä *tai ellei kysymys ole tuomioistuimen vanhemmuuslain (/2023) nojalla tekemästä ratkaisusta vanhemmuuden vahvistamista koskevassa asiassa*.

Tämänkaltainen muutos edellyttäisi kuitenkin varsin huolellista lainvalmistelua ja kannanottoa siihen, kenellä on oikeus hakea aikaisemmin annetun tuomioistuimen ratkaisun purkamista. Jos hakukompetenssia ei rajattaisi koskemaan vain sitä henkilöä itseään, jota on pidettävä aikaisemmin annetun ratkaisun mukaan lapsen vanhempana, mukaan helposti tulisivat tällaisen henkilön oikeudenomistajat. Ja samalla tulisi ottaa kantaa siihen, voisiko purkuhakemuksen vanhemmuuden kumoamista koskevassa asiassa panna vireille silloinkin, kun lapsi on kuollut (vrt. VanL 49.1 §). Isyysasiassa annetun ratkaisun purkamista koskeva asia on ollut ainakin kahdesti korkeimman oikeuden ratkaistavana. Purun edellytykset ovat erittäin tiukat, kysymys on aina ylimääräisestä muutoksenhakukeinosta lainvoiman saaneeseen tuomioistuimen ratkaisuun.

KKO 1979-II-96

Mies, jonka lapsen äiti aviomiehen isyyden kumoamista koskevassa jutussa oli nimennyt lapsen isäksi, vaati RO:n jutussa julistaman päätöksen purkamista. Siltä osin kuin purkuhakemus perustui siihen, että hakija, jota ei ollut kuultu jutussa, kärsi haittaa päätöksestä, oli kysymys sellaisesta tuomiovirhettä koskevasta kantelusta, joka OK 31 luvun 2 §:n 1 mom:n mukaan olisi ollut tehtävä HO:lle. Vaikka hakijaa olisi ollut jutussa IsyysL 39 §:n mukaisesti kuultava, hänellä ei kuitenkaan ollut jutussa sellaista asemaa, että hänellä olisi ollut oikeus hakea päätöksen purkamista. Tämän vuoksi hakemus jätettiin tutkimatta.

KKO 1979-II-84

IsyysL 2 §:n mukaan lasta oli pidettävä aviolapsena. Kihlakunnantuomarin hakemuksesta purettiin OK 31 luvun 7 §:n 1 mom:n nojalla päätös, jolla hän ennen lapsen äidin entisen aviomiehen isyyden kumoamista oli hyväksynyt toisen miehen suorittaman mainittua lasta koskevan isyyden tunnustamisen.

Menetetyn määräajan palauttaminen

Vanhemmuutta koskevista asioista vain häviävän pieni osa ratkaistaan tuomiolla. Suurin osa vanhemmuutta koskevista asioista ratkaistaan vanhemmuutta koskevien olettamien tai tunnustamistahdonilmaisun perusteella. Jos tällaisen ratkaisun oikeellisuutta ei aseteta määräajassa kyseenalaiseksi, ratkaisu tulee lainvoimaiseksi. Kysymys on määräaikaan sidotusta kanteesta ja tätä määräaikaa pidetään luonteeltaan *materiaalisena määräaikana*. Materiaalisen määräaikojen rinnalla oikeustieteessä puhutaan *prosessuaalisista määräajoista*. Niiden olennainen eri on siinä, että oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 17 §:n mukaan ainoastaan prosessuaalinen määräaika on palautettavissa määräajan umpeenkulumisen jälkeen. Sitä koskevat oikeusohjeet sijaitsevat oikeudenkäymiskaaren 31 luvussa ja ovat näin kuuluvia:

> OK 31:17
>
> Sille, joka laillisen esteen vuoksi ei ole voinut määräajassa ilmoittaa tyytymättömyyttään tahi hakea muutosta tai takaisinsaantia taikka ryhtyä muuhun toimeen oikeudenkäynnissä taikka joka muutoin esittää anomuksensa tueksi erittäin painavia syitä, voidaan hakemuksesta palauttaa menetetty sellainen määräaika.
>
> OK 31:18
>
> Menetetyn määräajan palauttamista on haettava kirjallisesti 30 päivän kuluessa 17 §:ssä tarkoitetun esteen lakkaamisesta ja viimeistään vuoden kuluessa siitä päivästä, jona määräaika päättyi.
>
> Hakemus tehdään hovioikeudelle, jos hakemus koskee määräajan palauttamista toimenpiteen tekemiseksi käräjäoikeudessa tai muutoksen hakemiseksi sen ratkaisuun. Muussa tapauksessa hakemus tehdään korkeimmalle oikeudelle. Hakemus tehdään korkeimmalle oikeudelle myös silloin, kun hakemus koskee asiaa, jossa käräjäoikeuden ratkaisuun haetaan muutosta suoraan korkeimmalta oikeudelta.

Ainoastaan prosessuaaliset määräajat ovat sellaisia, joita voidaan palauttaa, jos hakija on menettänyt mahdollisuutensa sen vuoksi oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Materiaalisia määräaikoja ei voi lainkaan Suomen oikeuden mukaan palauttaa.

Materiaalisten määräaikojen ja prosessuaalisten määräaikojen ero on myös siinä, että useimmat materiaaliset määräajat ovat pitkiä ja prosessuaaliset määräajat ovat lyhyitä. Tosin lyhyin materiaalinen määräaika oli vuoden 1734 laissa kuuluisa hevoskaupan kolmen päivän koetusaika. Siitä oli pakko säätää näin, koska hevoshuijarit panivat tärpättirättejä hevosen hännän alle ja tärpätti teki vanhasta hevosluuskasta virkun. Kun tärpätti kolmen päivän kuluessa haihtui, hevonen muuttui takaisin apaattiseksi.

Pidempiä materiaalisia määräaikoja ovat esimerkiksi testamentin moitteelle varattu kuuden kuukauden määräaika tiedoksisaannista, osituksen ja perinnönjaon moitteen kuuden kuukauden määräaika, vanhemmuuden kumoamista koskeva kahden plus yhden vuoden määräaika nyt käsiteltävän ehdotuksen mukaan ja kiinteistösaannon kahden vuoden moiteaika. Vain muutaman sadoista materiaalisista määräajoista mainitakseni.

Prosessuaalisen määräajan tyyppitapaus on määräaika muutoksenhaulle alemmasta oikeusasteesta ylempään oikeusasteeseen. Jos valitusta ei ajeta määräajassa perille, juttu saavuttaa lainvoiman. Silloin se on myös samalla oikeusvoimaisesti ratkaistu, eikä tuomioistuin voi käsitellä samaa asiaa enää uudelleen. Kaikki ratkaisut eivät kuitenkaan saavuta oikeusvoimaa, esimerkiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tehty aikaisempi tuomioistuimen antama ratkaisu ei estä uuden ratkaisun antamista samassa asiassa eikä myöskään ratkaisu lapsen elatusapua koskevassa asiassa.

Jos vanhemmuutta koskeva asia oli ratkaistu lainvoimaisesti olettaman tai tunnustamisen perusteella, sitä ei aviollisesta syntyperästä annetun lain mukaan enää avata uudelleen kuin poikkeuksellisesti. Ei edes sillä perusteella, että on riidatonta, että ratkaisun oikeustosiseikastossa oli jokin tiedossa oleva virhe. Vuoden 1957 aviollisesta syntyperästä annetussa laissa oli kuitenkin erityissäännös, jonka mukaan tasavallan presidentillä oli oikeus, jos isyyden kumoamista koskevaa kannetta ei ollut nostettu määräajassa, anomuksesta määrätä uusi aika isyyden kumoamista koskevan kanteen nostamista varten, milloin siihen on erittäin painavia syitä.[1] Tätä presidentin valtaoikeutta ei *Urho Kaleva Kekkonen* koskaan tiettävästi käyttänyt. Jos olisi, niin siitä olisi varmasti historioitsija *Juhani Suomi* kirjoittanut oman niteen osaksi Kekkosen elämänkertahistoria -sarjaa.

Oikeusjärjestyksen vakauden kannalta olisi kohtalokasta, jos lainvoiman saaneet vanhemmuusratkaisut muuttuisivat yhtä äkkiä luonteeltaan vain jonkinlaisiksi suosituksiksi siitä, ketä on pidettävä vanhempana. Kyse olisi myös taannehtivasta lainsäädännöstä. Vaikka sellaisen lain säätämistä, jolla on takautuvia oikeusvaikutuksia, ei olekaan nimenomaan kielletty, retroaktiviteetin omaavaan lainsäädäntöön on suhtauduttu perheoikeuden alalla pidättyväisesti. Tosin miehen edusmiehisyys kumottiin

[1] Tämä säännös korvattiin isyyslain 35 §:n 3 momenttiin otetulle oikeusohjeella, jonka mukaan aviomies tai lapsen äiti voi määräajan kuluttuakin pannavireille isyyden kumoamista koskevan kanteen, jos hänellä on ollut laillinen este tai muu erittäin paina syy, joka on estänyt nostamasta kannetta aikaisemmin. Ks. HE 90/1974 vp, s. 31. Vastaava säännös sisältyy myös nyt käsiteltävään hallituksen esitykseen. Ks. VanL 50.2 §. Perhelainsäädäntö on korostetun sedimentaarista, kerrostunutta, jossa on sekä vanhoja että uusia kerroksia päällekkäin.

vuonna 1930 takautuvasti ja kaikki aviovaimot myös vanhoissa avioliitoissa vapautuivat miehen edusmiehisyyden alta. Muitakin esimerkkejä on.

Kansanedustajien lakialoitteen mukaan vanhemmuuden kumoamista koskeva kanneaika tulisi kokonaan kumota. Vanhan sanonnan mukaan lainsäätäjä on omnipotentti, kaikkivoipa. Sanonta ei pidä paikkaansa, sillä lainsäädäntötoimintaa koskevat periaatteet ja perustuslaki estävät sellaisen oikeusjärjestyksen luomisen, joka joutuisi kaaostilaan heti lain voimaan tulon jälkeen.

Määräaikaan sitomattomat vanhemmuuden kumoamista koskevat kanteet eivät kuitenkaan aiheuttaisi välitöntä kaaosta. Jos näin olisi, muut Pohjoismaat olisivat kaaoksen vallassa. Eli periaatteessa sellainen järjestelmä, jossa ei ole mitään takaporttia kanteen nostamiselle, on mahdollinen, mutta vain, jos sen soveltamisalan piiriin kuuluisivat lain voimaan tulon jälkeen vahvistetut vanhemmuudet. Mutta olisiko se viisas, se on toinen asia. Se asettaisi kansalaiset erilaiseen asemaan riippuen siitä, milloin he ovat syntyneet ja siinä mielessä se on pulmallinen perustuslaissa taatun kansalaisten yhdenvertaisuuden kannalta (PL 6.1 §).

Oikeusjärjestyksen luonteeseen kuuluu olennaisesti se, että se luo järjestystä vakauttamalla oikeussuhteita. Ja hyvin tärkeänä välineenä tässä prosessissa ovat määräajat. Määräaikoja liittyy velan vanhentumiseen (3 vuotta, 5 vuotta, 10 vuotta), perinnön vanhentumiseen (10 vuotta) ja esimerkiksi testamenttiin perustuvan oikeuden voimaan saattamiseen (10 vuotta). Rikoslaki sisältää täsmälliset vanhentumissäännökset. Vaikka teko täyttäisikin jokin rikoksen tunnusmerkistön, siitä ei voi tuomita rangaistukseen, jos se on vanhentunut. Kaikkiin materiaalisiin määräaikoihin liittyy kuitenkin väistämättä se piirre, että niiden umpeen kulumisen jälkeen juttua ei saa enää oikeastaan millään ilveellä normaalijärjestyksessä vireille. Lakimiesslangilla tämä seuraus tunnetaan fatalin ryyppäämisenä ja nimitykselle on selvä syynsäkin. Juoppo lakimies, joka unohtaa kännipäissään hoitaa saamansa toimeksiannon määräajassa tuomioistuimen käsiteltäväksi, aiheuttaa päämiehelleen korvaamattoman vahingon.

Hallituksen esityksen kannemääräaika on kaksiosainen, kaksi vuotta plus yksi vuosi siitä, kun sai laillinen este väistyi tai sai henkilö tiedon seikasta, jonka perusteella hänellä oli perusteltu aiheella isyyttään. Käytännössä kanneaika voi olla esimerkiksi 2 vuotta lapsen syntymästä ja kun mies saa tiedon, jonka perusteella hänen on aiheellista epäillä isyyttään lapsen ollessa 7-vuotias, kanteen voi nostaa vielä silloin, kun

lapsi on jo täyttänyt 8 vuotta. Tätä ei voida pitää kovin lyhyenä materiaalisena määräaikana verrattaessa sitä mihin muuhun materiaaliseen määräaikaan tahansa oikeusjärjestyksen kokonaisuudessa.

Käsitykseni asiantuntijana on, että hallituksen esitykseen sisältyvä määräaikasäännös on riittävän tarkkarajainen ja harkittu. Samat perustelut, joihin viitattiin jo vuoden 1957 aviollisesta syntyperästä annetun lain perusteluissa, ovat painavia vielä tänä päivänäkin. ”On näet huomattava, että mahdollisuus mainitunlaisen vaatimuksen tekemiseen (s.o. isyyden kumoamista koskevan vaatimuksen tekemiseen) kenen puolelta tahansa ja kuinka pitkän ajan kuluttua hyvänsä saattaa aiheuttaa suurta epävarmuutta perheoikeudellisissa suhteissa, ja jo kanteen vireille paneminen voi synnyttää kärsimyksiä puolisoille ja lapselle sekä johtaa perhe-elämän rikkoutumiseen.” Viisaasti ajateltu ja hyvin sanottu.

Muilta osin viittaan kaikkeen edellä lausumaani.

Helsingissä 20. päivänä lokakuuta 2021

Urpo Kangas

siviilioikeuden professori emeritus

Helsingin yliopisto